

Eesti keele riigieksami eristuskiiri

Sisukord

1. Riigieksami eesmärgid ja vorm.....	2
2. Eksami sihtrühm.....	2
3. Gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud pädevused, õppe- ja kasvatus- eesmärgid ning gümnaasiumilõpetaja õpitulemused	3
Üld- ja valdkonnapädevused.....	3
Õppe- ja kasvatusesmärgid	4
Õpitulemused	4
4. Eksami väljatöötamine	4
Eksami ülesehitus ja mõõdetavad oskused.....	5
5. Eksami korraldamine	7
Eksami aeg.....	7
Abivahendid	7
Eritingimused	7
Eksamilt kõrvaldamine	7
6. Eksamitöö vormistamise nõuded	7
7. Hindamise korraldus	8
Punktiarvestus	8
Tekstimõistmise hindamine	8
Tekstilooma hindamine	11
8. Eksami sooritamine ja eksamitulemuste vaidlustamine	13
9. Lisaeksamite korraldamine.....	13
10. Eksamimaterjalid	13
11. Lisa 1. Lugemisosa ülesannete ja vastuste näiteid	14
Hinnatud vastuste näiteid	17
Lugemisülesannete võti	20
12. Lisa 2. Kirjutamisülesannete ja kirjandite näiteid.....	21
13. Lisa 3. Soovitusi eksaminandile lugemis- ja kirjutamisülesannete lahendamisel	27
14. Lisa 4. Stiilivead	29

Gümnaasiumi lõpueksamite ettevalmistamise, läbiviimise, eksamitööde koostamise ja hindamise tingimused ning kord on kehtestatud haridus- ja teadusministri määrusega nr 54 (vastu võetud 15.12.2015).

1. Riigieksami eesmärgid ja vorm

Riigieksamite läbiviimise eesmärk on hinnata gümnaasiumi riikliku õppekava üldpädevuste, valdkonnapädevuste, läbivate teemade ning kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust selleks, et

- 1) anda õpilasele, vanemale, koolile, kooli pidajale ja riigile võimalikult objektiivset ja võrreldavat tagasisidet õppimise ja õpetamise tulemuslikkusest ning sellest, milline on kooli panus õpilaste edasijõudmisse;
- 2) selgitada, kuidas õppe tulemuslikkus ning kooli panus õpilaste edasijõudmisse on ajas muutunud;
- 3) anda riigile informatsiooni hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks;
- 4) toetada riikliku õppekava rakendamist ning suunata eksami sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- 5) teha otsus õpilase gümnaasiumi lõpetamise kohta;
- 6) siduda järjestikuste haridustasemete õppekavad ning võimaldada kasutada riigieksamitulemusi õpingute jätkamiseks.

Eesti keele riigieksam on kirjalik.

2. Eksami sihtrühm

Eesti keele riigieksami korraldatakse nii munitsipaal-, riigi- kui ka erakoolide õpilastele. Eksami sihtrühm on gümnaasiumide lõpetajad, kes on läbinud gümnaasiumi riikliku õppekava. Eesti keele riigieksam on kohustuslik.

Riigieksami sooritamise õigus on ka

- 1) põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursusel õppival õpilasel;
- 2) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikul, kes ei ole antud õppeaines riigieksami sooritanud;
- 3) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikul, kes soovib varasemat riigieksamitulemust parandada;
- 4) välisriigis või Eestis Eesti keskharidusele vastava haridustaseme omandanud või seda omandaval isikul;
- 5) kutseõppeasutuse õpilasel, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud.

3. Gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud pädevused, õppe- ja kasvatuseesmärgid ning gümnaasiumilõpetaja õpitulemused

Eesti keele riigieksamiga hinnatakse gümnaasiumi riiklikus õppekavas määratletud üld- ja valdkonnapädevuste ning eesti keele õppe-eesmärkide ja õpitulemuste saavutatust ning kohustuslike kursuste õpitulemuste omandatust.

Üld- ja valdkonnapädevused

Gümnaasiumi riikliku õppekavaga taotletakse, et õpilastel kujuneksid gümnaasiumi lõpuks järgmised üldpädevused:

- 1) kultuuri- ja väärtuspädevus,
- 2) sotsiaalne ja kodanikupädevus,
- 3) enesemääratluspädevus,
- 4) õpipädevus,
- 5) suhtluspädevus,
- 6) matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus,
- 7) ettevõtlikkuspädevus,
- 8) digipädevus.

Lähedase eesmärgiseade ja õppesisuga ained (eesti keel ja kirjandus) moodustavad gümnaasiumi riiklikus õppekavas eraldi ainevaldkonna. Keele ja kirjanduse valdkonna õppeainete õpetamise eesmärk gümnaasiumis on kujundada õpilastes keele- ja kirjanduspädevus, mis tähendab suutlikkust mõista keelt ja kirjandust kui rahvusliku ja eneseidentiteedi alust ja kunstiliiki ning mõista ja hinnata rahvuslikku ning maailma kultuuripärandit. Keele- ja kirjanduspädevus tähendab oskust kasutada keelt erinevates suhtlusolukordades, et saavutada oma eesmärgid, arvestades suhtlusnorme ja keelekasutustavasid. Ühtlasi on see oskus erinevaid tekste mõista ja luua, analüüsida ning kriitiliselt hinnata.

Keele õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane

- 1) väljendub selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normidele vastavalt nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses;
- 2) arutleb loetud, vaadatud või kuulatud teksti põhjal teemakohaselt ja põhjendatult;
- 3) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid, koostab eri liiki tekste, kasutades alustekstidena nii teabe- ja ilukirjandustekste kui ka teisi allikaid neid kriitiliselt hinnates;
- 4) hindab kriitiliselt meedia- jm avalikke tekste, tunneb ära tekstide mõjutusvahendid.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Valdkonnapädevuse kujunemist toetavad valdkonna õppeainete õppe- ja kasvatuseesmärgid ning taotletavad õpitulemused. Gümnaasiumi eesti keele õpetusega taotletakse, et õpilane

- 1) valdab eesti kirjakeelt ning kasutab seda korrektselt kõnes ja kirjas;
- 2) on keeleteadlik, tajub keelt oma identiteedi osana, analüüsib ning hindab kriitiliselt keele muutumise tendentse;
- 3) tunneb tüüpilisi suhtlusolukordi, oskab valida suhtluskanalit, kasutades konteksti sobivat suulist ja kirjalikku keelt;
- 4) tunneb tekstiliikide erinevusi ning oskab eri liiki tekste lugeda, analüüsida ja koostada;
- 5) arendab loovat ja kriitilist mõtlemist;
- 6) valib, hindab kriitiliselt ja kasutab sihipäraselt teabeallikaid;
- 7) mõistab korrektse kõne- ja kirjakeele, sh õpingutele ja tööle kandideerimiseks vajalike dokumentide vormistamine, ning aineteadmiste olulisust töömaailmas;
- 8) teab ainevaldkonnaga seotud elukutseid ja ameteid ning mõistab nende töö väärtust tööturul.

Õpitulemused

Gümnaasiumi lõpetaja

- 1) väljendab ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi;
- 2) valib suhtluskanaleid ning väljendusvahendeid, lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest;
- 3) oskab tekstide loomiseks leida, kriitiliselt hinnata ja kasutada eri teabeallikaid;
- 4) teab tekstide ülesehituse põhimõtteid ja iseärasusi, oskab luua ning analüüsida eri liiki suulisi ja kirjalikke tekste;
- 5) analüüsib ja hindab kriitiliselt avalikke tekste ning tunneb tekstide mõjutusvahendeid;
- 6) oskab kasutada keeleinfo allikaid.

Kõikide õppekavas esitatud üld- ja valdkonnapädevuste kujunemist, eesti keele õppeeesmärkide saavutatust ning õpitulemuste omandatust ei hinnata igal aastal.

4. Eksami väljatöötamine

SA Innove tagab eesti keele riigieksamitöö sisulise ja vormilise ettevalmistamise ning eksamitöö hindamise.

Riigieksamitöö ülesanded, eksami korraldamise juhendi ning hindamisjuhendi töötab välja riigieksamit ettevalmistav komisjon.

SA Innove juures töötab gümnaasiumide õpetajatest ning kõrgkoolide õppejõududest moodustatud riigieksamit ettevalmistav komisjon, mille volitused on käskkirjaga kinnitanud haridus- ja teadusminister. Komisjon koostab tellitud ülesannetest eksamitöö(d), vajaduse korral neid arendades, täpsustades ja parandades. Kõiki eksamil kasutatavaid ülesandeid eelkatsetatakse.

Eksami ülesehitus ja mõõdetavad oskused

Eksamitöö koosneb kahest osast ning sellega kontrollitakse õpilase tekstimõistmis- ja tekstiloomeoskust ehk funktsionaalset lugemis- ja kirjutamisoskust.

Eesti keele riigieksamiga mõõdetakse, kuidas gümnaasiumilõpetaja

- suudab lugeda, mõista, analüüsida, tõlgendada ja luua tekste;
- suudab loovalt ja kriitiliselt mõelda ning arutleda;
- oskab end kirjalikult väljendada;
- on omandanud eesti normikirjakeele;
- teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära;
- on omandanud õppekava üld- ja valdkonnapädevused.

Eesti keele riigieksamitöö ülesehitus

Osad	Ülesanded	Ülesannete arv	Punktid	Kestus minutites (soovituslik)
1. osa Tekstimõistmine 4 kõige rohkem 1000-sõnalist alusteksti / alustekstide komplekti, mis esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust.	Omavastusega (avatud vastusega) ülesanded Õpilane valib ühe alusteksti / alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal 2–4 analüüsi- ning arutlusoskust nõudvat ülesannet, mis eeldavad 50–100-sõnalisi terviklikke vastuseid.	2–4	40	120
2. osa Tekstiloome 4 etteantud probleemi, mis käsitlevad inimest ja ühiskonda puudutavaid olulisi küsimusi.	Kirjand Õpilane valib ühe probleemi ning kirjutab selle põhjal umbes 400-sõnalise sidusa arutleva kirjandi, mille ka pealkirjastab.	1	60	240
		Kokku: 3–5	100	360

1. osa. Tekstimõistmine

Tekstimõistmise osa koosneb neljast kõige rohkem 1000-sõnalisest alustekstist / alustekstide komplektist (kuni 3 teksti). Alustekstid esindavad luulet, ilukirjanduslikku proosat, draamat, publitsistikat ja/või (populaar)teadust. Alustekstide valikul arvestatakse järgmisi kriteeriume:

- vastavus õppekavale,
- lõiming teiste õppeainetega,
- eakohasus,
- ajakohasus ja päevakajalisus,
- keeleline sobivus.

Eksaminand valib ühe alusteksti / alustekstide komplekti ja lahendab selle põhjal 2–4 analüüsi- ja arutlemisoskust nõudvat lugemisülesannet (vt ülesannete ja vastuste näiteid eristuskirja lisas 1). Ülesanded eeldavad terviklikke vastuseid, mille pikkus on 50–100 sõna. Kogutulemusest moodustavad tekstimõistmise osa võimalikud punktid 40%.

Lugemisülesanded

- on lahendatavad alusteksti(de) põhjal ja ei eelda taustteadmisi tekstis käsitletud teema(de) kohta;
- eeldavad analüüsi- ja arutlemisoskust ning hõlmavad väidete esitamist, näidete leidmist, põhjendamist, tõestamist, järeldamist, üldistamist, vahel oma seisukoha/hinnangu avaldamist;
- on sõnastatud võimalikult konkreetset (nt esitada x sarnasust/erinevust/ põhjust vm);
- võivad eeldada tekstist näidete toomist (nt *Too 3 näidet* (tuleb tuua nõutud arv näiteid); *Too näiteid* (tuleb tuua vähemalt 2 näidet)).

2. osa. Tekstiloomine

Tekstiloomine osa (kirjutamisosa) põhineb esitatud probleemil, millest lähtudes kirjutab eksaminand umbes 400-sõnalise sidusa arutleva teksti (kirjandi). Eksaminand võib valida ükskõik millise alusteksti / alustekstide komplekti juurde kuuluva tekstiloomesülesande, kuid soovitatav on see valida tekstimõistmise osaga samast variandist ja kasutada alustekste: need annavad nii käsitluse suuna, süviti mineku võimaluse kui ka ajavõidu.

Kirjutamisülesanne võimaldab käsitleda inimest ja ühiskonda puudutavaid olulisi küsimusi. Kirjand peab põhinema ette antud probleemil, alustekstide kasutamine selles ei ole kohustuslik. Kirjandi kirjutamisel tuleb eksaminandil lähtuda ülesandest (sh järgida loetletud näidete valdkondi). Kirjandis peab esitama probleemi(d), analüüsima seda (neid), põhjendama oma seisukohti, tooma näiteid ja tegema järelduse(d).

Eksaminand pealkirjastab oma kirjandi ise (vt ülesannete ja vastuste näiteid eristuskirja lisas 2). Kogutulemusest moodustavad tekstilooma osa võimalikud punktid 60%.

5. Eksami korraldamine

Eksamit sooritatakse vastavalt haridus- ja teadusministri määruses nr 59 ning riigieksamit ettevalmistava komisjoni väljatöötatud juhendis ette nähtud korrale.

Eksami aeg

Eksami toimumise kuupäeva kinnitab haridus- ja teadusminister määrusega. Eksam algab kell 10.00 ja kestab 360 minutit. Eksami aega hakatakse arvestama hetkest, kui kõik õpilased on saanud kätte eksamitöö ja eksamikomisjoni esimees annab märku töö alustamiseks. Eksamiks ette nähtud aega ei tohi ületada.

Eesti keele riigieksamil ei ole vaheaegu.

Abivahendid

Õpilasel on lubatud eesti keele riigieksamil kasutada õigekeelsussõnaraamatut, mille olemasolu eksamiruumis tagab kool. Muud abivahendid ei ole lubatud.

Eritingimused

Kooli direktori põhjendatud otsusega ja eksameid korraldava asutuse nõusolekul võimaldatakse erivajadusega gümnaasiumilõpetajale riigieksami sooritamiseks eritingimusi.

Juhul kui õpilase erivajaduse tõttu on eksamineerimiseks vaja kohaldada haridus- ja teadusministri määruses sätestatud eritingimusi, kooskõlastab kool need SA-ga Innove.

Eksamilt kõrvaldamine

Õpilane, kes on võtnud eksamile kaasa lubamatuid abivahendeid, kasutab riigieksami sooritamisel kõrvalist abi, kirjutab maha, üritab seda teha või aitab sellele kaasa, kõrvaldatakse eksamilt. Eksamilt kõrvaldatakse ka juhul, kui eksaminandi käitumine häirib riigieksami läbiviimist või teisi õpilasi. Riigieksamilt kõrvaldatud õpilase eksam loetakse mittesooritatuks ja eksamitulemuseks märgitakse 0 punkti.

6. Eksamitöö vastuste vormistamine

Eksami alguses saab õpilane eksamiülesannete vihiku ning eraldi lehed 1. ja 2. osa vastuste ning mustandi jaoks. Õpilane kirjutab nii lugemis- kui ka kirjutamisosa vastuste lehele eksamitöö variandi numbri ning eksamitöö koodi.

Eksamitöö tuleb kirjutada sinise või musta tindi- või pastapliiatsiga. Puhtandis paranduste tegemisel ei tohi kasutada korrektuurilinti ega -pliiatsit. Parandused peab tegema selgelt, tõmmates maha terve sõna, sümboli või numbri. Käekirja tõttu ebaselged kohad tõlgendatakse veana.

Lugemisosas valib eksaminand ühe eksamitöö variandi neljast ja lahendab alusteksti(de) põhjal selle lugemisülesanded. Ülesannete lahendamise järjekorra valib õpilane. Ülesannetele vastates tuleb kasutada normikirjakeelt. Iga ülesande vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

Kirjutamisosas valib eksaminand ühe kirjutamisülesande neljast ning kirjutab selle põhjal arutleva kirjakeelse sidusa teksti. Õpilane pealkirjastab oma kirjandi. Kirjandis võib õpilane kasutada alustekste, kuid nende kasutamine ei ole kohustuslik. Kirjandi pikkus on umbes 400 sõna.

NB! Eristuskirja lisas 3 on toodud soovitusi, kuidas lugemis- ja kirjutamisülesandeid lahendada ning vormistada.

7. Hindamise korraldus

Eesti keele riigieksamitöid hindavad haridus- ja teadusministri käskkirjaga kinnitatud hindajad (gümnaasiumide õpetajad ning kõrgkoolide õppejõud).

Eesti keele riigieksami esimest osa (tekstimõistmine) hinnatakse selleks ette nähtud hindamisjuhendi ja võtme põhjal. Lugemisülesannete võti on hindajale mõeldud abimaterjal, et otsustada vastuse õigsuse üle. Eksami 1. osa hinnatakse üks kord.

Eksami teist osa (tekstiloome) hindavad kaks teineteisest sõltumatut hindajat hindamisjuhendi põhjal. Kui kahe hindaja tulemuste erinevus on suurem kui 30%, läheb kirjand kolmandale hindamisele. Pärast kolmandat hindamist kujuneb lõpptulemuseks kahe lähema tulemuse keskmine.

Eesti keele riigieksami hindamine on anonüümne, st riiklik hindaja ei tea hinnatava nime ega õppeasutust. Samuti ei tea hindaja, kes on tema hinnatud eksamitööde teised hindajad.

Punktiarvestus

Eksamitöö lõpptulemus ümardatakse täisarvuliseks. Näiteks kui õpilane kogus eksamitöö kahe osa peale kokku 65,5 punkti, siis on tema lõpptulemus 66 punkti.

Tekstimõistmise hindamine

Eksami esimese osa ülesannete vastuseid hinnatakse hindamisjuhendi ja võtme põhjal.

Lugemisülesannete võti töötatakse välja iga eksami tarbeks eraldi ning selles on näidatud, mida vastuses hinnatakse (vt võtme näidist eristuskirja lisas 1). Võtit täiendatakse ja parandatakse vajaduse korral pärast hindamise standardiseerimist.

Hindamisjuhend ei muutu igal aastal, kuid eksamit ettevalmistaval komisjonil on õigus hindamisprobleemide ilmnemise korral juhendit parandada, täiendada ja arendada.

Olenevalt lugemisülesande keerukusest hinnatakse seda kas 20, 15 või 10 punktiga. Hinnatakse nii vastuse sisu kui ka õigekeelsust (vt hindamisjuhendit lk 10). Lugemisülesannete eest on võimalik saada maksimaalselt 40 punkti.

Lugemisülesannete vastuste sisu hindamine

Lugemisülesannete vastustes hinnatakse nende põhjalikkust, täpsust ja ülesandele vastavust (vt hindamisjuhendit).

Vastuse punktitasandi määrab eeskätt selle sisu kvaliteet. Ülesehitus (k.a vormistus) moodustab iga punktitasandi mitmest kriteeriumist vaid ühe osa ja hakkab tulemust mõjutama siis, kui sellest on tingitud puudujäägid sisu selguses/arusaadavuses ja täpsuses.

Kui eksaminand on vastuses kirjutanud ülesandes nõutust rohkem argumente, näiteid, põhjendusi vms, siis läheb hindamisel arvesse vaid nõutud arv, alustades esimesest.

Lugemisülesannete vastuste õigekeelsuse hindamine

Iga vastuse õigekeelsuse eest on võimalik saada maksimaalselt 2 punkti (vt hindamisjuhendit).

Kui õpilase vastuse sisu hinnatakse 0 punktiga, siis õigekeelsust eraldi ei hinnata.

Vigu (sh korduvaid vigu) arvestatakse iga ülesande puhul eraldi.

Õigekeelsusvigadeks loetakse ortograafiavead (täheortograafia, algustäheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine, lühendamise, kirjavahemärgistus jne) ja vormimoodustusvead.

Kui ühes sõnas esineb koos eri tüüpi õigekeelsusvigu, siis loetakse need üheks veaks.

Kõrvallause, lauselühendi, kiilu, sh ütte ja hüüundi, järellisandi ja -täiendi ning lisanditaoliste määruste puhul loetakse ära jäetud koma(d) või mõttekriips(ud) üheks veaks.

Ühe ülesande vastuse piires arvestatakse üheks veaks

- 1) samas sõnas või morfoloogilises vormis korduvad vead;
- 2) sama lausetarindi puhul korduvalt ära jäetud või ülearune kirjavahemärk või kahepoolne vahemärk (jutumärgid, sulud);
- 3) kõrvallause, lauselühendi, kiilu, sh ütte ja hüüundi, järellisandi ja -täiendi ning lisanditaoliste määruste puhul korduvalt ära jäetud koma(d) või mõttekriips(ud);
- 4) samas lausetüübis korduvalt ära jäetud lõpumärk.

Teksti ümberkirjutamisest tulenevaid hooletusvigu õigekeelsuse hindamisel ei arvestata.

Lugemisosa hindamisjuhend

Sisu hindamine

Punktid	Punktid	Punktid	Hindamiskriteeriumid
18	13	8	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut väga hästi. • Õpilane mõistab loetut detailselt ja põhjalikult. • Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud tulenevad alustekstist ning on ammendavad. • Mõtted on esitatud selgelt ja veenvalt. • Vastuse ülesehitus on loogiline ja terviklik; vastus on korrektselt vormistatud.
14	10	6	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut hästi. • Õpilane mõistab loetut selle pea- ja üksikasjades, kuid vastuses on väiksemaid puudusi. • Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud tulenevad alustekstist. • Mõtted on esitatud selgelt. • Vastuse ülesehitus on üldiselt loogiline; vormistuses esineb väiksemaid puudusi.
10	7	4	Vastusest selgub, et õpilane mõistab loetut rahuldavalt. • Õpilane mõistab loetut osaliselt, ülesanne on lahendatud osaliselt. • Vastus on pealiskaudne ja/või laialivalguv. • Põhjendused, järeldused ja/või hinnangud on esitatud osaliselt. • Mõtted on kohati ebaselged ja/või esineb sisulisi küsitavusi. • Vastuse ülesehituses on vastuolusid; vormistuses esineb puudujääke.
6	4	2	Vastusest selgub, et õpilase lugemisoskus on nõrk. • Loetu mõistmises on tõsiseid puudusi. • Vastus on lünklik või ülesandest on suurem osa lahendamata. • Osa põhjendusi, järeldusi ja/või hinnanguid puudub ja/või rajaneb meelevaldsetel seisukohtadel. • Mõtted on ebaselged ja/või esineb sisulisi küsitavusi ja/või vastuolusid. • Vastuse ülesehitus on ebaloogiline; vormistuses esineb puudujääke.
0	0	0	Vastusest selgub, et õpilase lugemisoskus on puudulik. • Õpilane ei ole loetud teksti mõistnud. • Õpilane on ülesandest valesti aru saanud või ei ole seda lahendanud.

Õigekeelsuse hindamine

Punktid	Hindamiskriteeriumid
2	Vastuses ei ole õigekeelsusvigu.
1	Vastuses on 1–2 õigekeelsusviga.
0	Vastuses on 3 või rohkem õigekeelsusviga.

NB! Lugemisülesannete ja õpilaste vastuste näited on toodud eristuskirja lisas 1.

Tekstilooime hindamine

Eksami teist osa (lühikirjandit) hinnatakse hindamisjuhendi põhjal, mis oma põhiprintsiipides ei muutu igal aastal. Eksamit ettevalmistaval komisjonil on õigus kirjandi hindamisjuhendit arendada ja täpsustada vastavalt hindamisel tekkinud probleemidele või eksami muutustele.

Lühikirjandis hinnatakse sisu, õigekeelsust, stiili/sõnastust ja vormi/ülesehitust skaalal 0–5. Hinnatavate aspektide osatähtsus lõpptulemuses on erinev (sisu 25 punkti, õigekeelsus 20 punkti, stiil/sõnastus 10 punkti, vorm/ülesehitus 5 punkti).

Lühikirjandi õigekeelsuse hindamine

Õigekeelsusvigadeks loetakse ortograafiavead (täheortograafia, algustäheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine, lühendamine, kirjavahemärgistus jne) ja vormimoodustusvead (v.a õigekeelsussõnaraamatus toodud argikeelsed vormid).

Kõik vead on täisvead.

Kui ühes sõnas esineb koos eri tüüpi õigekeelsusvigu, loetakse need üheks veaks.

Kõrvallause, lauselühendi, kiilu, sh ütte ja hüüundi, järellisandi ja -täiendi ning lisanditaoliste määruste puhul loetakse ära jäetud koma(d) või mõttekriips(ud) üheks veaks.

Kirjandis arvestatakse üheks veaks

- 1) samas sõnas või morfoloogilises vormis korduvad vead;
- 2) sama lausetarindi puhul korduvalt ära jäetud või ülearune kirjavahemärk või kahepoolne vahemärk (jutumärgid, sulud);
- 3) kõrvallause, lauselühendi, kiilu, sh ütte ja hüüundi, järellisandi ja -täiendi ning lisanditaoliste määruste puhul korduvalt ära jäetud koma(d) või mõttekriips(ud);
- 4) sama lausetüübi puhul korduvalt ära jäetud lõpumärk.

Lühikirjandi stiili hindamine

Stiili hinnatakse üldmulje põhjal, vigade arvu arvestamata. Üldjuhul käsitatakse stiili hindamisel veana sõnavalikuvigu, vormivalikuvigu ja morfosüntaktilisi eksimusi ning lausestusvigu. Stiilivigade näiteid on toodud eristuskirja lisas 4.

Arvestatakse, et autori taotlused mõjutavad stiili. Stiili hinnatakse, lähtudes konkreetsest eksamitööst.

Kirjutamisosa hindamisjuhend

Sisu (Tulemus korrutatakse teguriga 5)		Õigekeelsus (Tegur 4)		Stiil (Tegur 2)		Vorm (Tegur 1)	
5	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Tekstist ilmneb kirjutaja üldistusvõime. - Kirjutaja oskab väga hästi analüüsida ja argumenteerida.	5	0–2 viga	5	- Teksti sõnastus on selge, ladus, täpne ja isikupärane. - Sõnavara on rikkalik.	5	- Tekst on ülesehituselt sisulis-vormiline tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on loogiline ja täpne. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
4	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on põhjalik. - Kirjutaja oskab hästi analüüsida ja argumenteerida.	4	3–4 viga	4	- Teksti sõnastus on selge ja ladus. - Sõnavara on mitmekülgne.	4	- Tekst on ülesehituselt tervik. - Teksti liigendamine lõikudeks on üldiselt loogiline. - Tekst on sidus. - Tekst on vormistatud korrektselt.
3	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil. - Tekst on arutlev. - Probleemikäsitus on piisav. - Kirjutaja oskab analüüsida ja argumenteerida. - Väiteid ei ole alati piisavalt põhjendatud.	3	5–6 viga	3	- Teksti sõnastus on üldiselt ladus, kuid kohati konarlik ja ühekülgne. - Sõnavara on piisav.	3	- Tekst on ülesehituselt tervik, kuid esineb vigu teksti liigendamisel lõikudeks (nt teksti lõikude proportsioonid ei ole alati põhjendatud jms). - Lõikudevaheline sidusus on kohati nõrk. - Teksti vormistus on üldiselt korrektne.
2	- Tekst põhineb eksamiülesandes esitatud probleemil, kuid esineb üksikuid kõrvalekaldeid. - Tekst on arutlev, kohati jutustav/kirjeldav. - Probleemikäsitus on pealiskaudne. - Analüüs on pinnaline ning argumentatsioon on väheveenev. - Esineb üksikuid faktivigu. - Tekstis liialdatakse tsitaatide, refereeringute ja/või näidetega.	2	7–8 viga	2	- Teksti sõnastus on konarlik ja ühekülgne, kuid arusaadav. - Tekst on üldsõnaline.	2	- Teksti ülesehituses on vastuolud (nt alguse venitatus, välja arendamata või liiga pikk lõpetus, mitmekordne algus või lõpetus jms). - Tekst ei ole kohati sidus. - Teksti vormistuses on puudujääke.
1	- Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile üldjoontes. - Tekst on valdavalt jutustav/kirjeldav, kohati arutlev. - Probleemikäsitus on lünklik. - Analüüs on puudulik, jutustamine domineerib analüüsi ja argumentatsiooni üle. - Esineb küsitavusi ja faktivigu. - Näited ei ole temaga piisavalt seotud.	1	9–10 viga	1	- Teksti sõnastus on algeline ning kohati raskesti mõistetav. - Sõnavara on piiratud.	1	- Teksti ülesehitus on ebaloogiline (nt teksti algus ja lõpetus on käsitletava probleemiga nõrgalt seotud, teksti mõni osa ei täida sellele pandud ülesandeid jms). - Tekst ei ole kohati sidus. - Teksti vormistuses on puudujääke.
0	Tekst vastab eksamiülesandes esitatud probleemile vaid osaliselt, st suurem osa mõttearendusest ei põhine ette antud probleemil.	0	11 või enam viga	0	- Tekst on tühisõnaline ning raskesti mõistetav. - Stiil ei sobi käsitletava probleemiga.	0	- Tekst ei ole ülesehituselt tervik (nt teksti mõni osa (pealkiri, sissejuhatus, arendus, lõpetus) puudub). - Tekst ei ole sidus. - Teksti vormistuses on suuri puudujääke.
Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes esitatud probleemil või on lühem kui 250 sõna.							

NB! Kirjutamisosa ülesannete ja vastuste näited on eristuskirja lisas 2.

Vaegkirjutaja lühikirjandi hindamine

Vaegkirjutaja kirjandi sisu, stiili ning vormi hinnatakse üldistel alustel.

Vaegkirjutaja õigekeelsust hinnatakse diferentseeritult.

Õigekeelsusvigadeks loetakse vaid düsgraafiast tulenematuid vigu.

Veaks ei loeta eksimusi häälikute järjekorra ja pikkuse märkimisel.

Vaegkirjutaja kirjandi hindamisel kirjutatakse hindamisprotokolli märkus „Düsgraafia, hinnatud diferentseeritult“. Riigieksamitunnistusele märgitakse eksami tulemus täiendavate kommentaarideta.

8. Eksami sooritamine ja tulemuste vaidlustamine

Eesti keele riigieksam loetakse sooritatuks, kui õpilane on eksamil saanud vähemalt ühe protsendi maksimaalsest tulemusest.

Kui eksaminand ei ole eesti keele riigieksami tulemusega nõus, siis on tal õigus esitada Haridus- ja Teadusministeeriumi vaidekomisjonile 5 tööpäeva jooksul pärast eksamitulemuste väljastamist vaie, mille alusel kontrollitakse tema eksamitöö hindamise vastavust hindamisjuhendile. Vaidekomisjonil on õigus jätta eksamitöö tulemus muutmata, seda tõsta või langetada.

9. Lisaeksamite korraldamine

Gümnaasiumilõpetaja, kes ei sooritanud riigieksamit haiguse või muu mõjuva põhjuse tõttu, sooritab riigieksami lisaeksami. Lisaeksamilt puudunud õpilane saab riigieksami sooritada järgmisel õppeaastal.

10. Eksamimaterjalid

Eksamiks valmistumisel on soovitatav tutvuda SA Innove kodulehel avaldatud eesti keele riigieksamite materjalidega

(<http://www.innove.ee/et/riigieksamid/riigieksamite-materjalid>).

Harjutamiseks leiab ülesandeid 2013. ja 2014. aasta materjalide seast.

11. Lisa 1. Lugemisosa ülesannete ja vastuste näiteid

2012. aasta eesti keele riigieksamitöö III variant

I. LUGEMINE

Loe läbi Ilmar Raagi essee „Milleks kaitsta eesti kultuuri?” (Eesti Ekspress, 07.03.2010) ja lahenda selle põhjal ülesanded. (40 punkti)

Ülesannete lahendamisel arvesta, et iga vastuse oodatav pikkus on 50–100 sõna.

1. Selgita mõiste „kultuur” tähendust akadeemilisest ning autori vaatepunktist. (10 punkti)

2. Nimeta 3 põhjust, miks on autori arvates vaja kaitsta eesti kultuuri. Põhjenda, millist neist pead kõige olulisemaks. (15 punkti)

3. Missugusele 3 eetilisele põhimõttele autor kultuuri üle arutledes tugineb? Mis on autori arvates neist olulisim? Miks? (15 punkti)

II. KIRJUTAMINE

Mark Soosaar kirjutab artiklis „Eesti keel ja kultuur vajavad paremat kaitset”: „Prantsusmaal põlenud autod hoiatavad, et kultuuri(de)st ei tohi kergekäeliselt mööda vaadata. Üha rohkem rahvast liigub riigist riiki. Tööjõu ränne pole mitte robotite, vaid kindlate kultuuritaustade, ajalooliste keelte ja uskumuste liikumine. Kuidas tagada üheaegselt nii põlis- kui ka külaliskultuuride endaksjäämine ja sõbralik lõimumine? On see ülepea võimalik? Mure, kuidas mitte tasulituda üleilmastumise voolus, valdab nii indiviide kui ka rahvaid. Mõistagi on selleks vaja efektiivselt kaitsta iga keele ja kultuuri õigust oma kohale päikese all.” (Sirp, 23.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, milles näed eesti kultuuri varitsevaid ohtusid ning milline on eesti kultuuri tulevikuväljavaade. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Autorist

Ilmar Raag sündis 1968. aastal Kuressaares. Ta õppis praeguses Kuressaare Gümnaasiumis, mille lõpetas 1986. aastal. Seejärel õppis ta Tartu Ülikoolis kunstiajalugu ning täiendas end Pariisi ülikoolides, magistrikraadi omandas Ohio Ülikoolis.

Ilmar Raag on töötanud ajakirjanikuna ning aastatel 2002–2005 Eesti Televisiooni peadirektorina.

Ilmar Raag on saanud tuntuks kui filmikriitik, -stsenarist ja -režissöör. Tema mängufilm „Klass” (2007) pälvis rahvusvahelist tähelepanu. Ilmar Raag on viljakas kolumnist ja esseist, 2012. aastal anti talle Enn Soosaare eetilise esseistika auhind.

Ilmar Raag

Milleks kaitsta eesti kultuuri?

Meie põhiseaduse preambulis on öeldud, et see riik on loodud eesti keele ja kultuuri kaitseks. Eesti kultuuri ei peeta samas aga vajalikuks defineerida. Nii seisab see lause seal sellise iseenesestmõistetavusena, et mõjub peaaegu tautoloogiana.

5 Hoolimata definitsioonide rohkusest mõistetakse akadeemiliselt kultuuri mingi kindla väärtuste koguna, mis määrab meie käitumist. Kultuur on viis, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga. Selline struktureeritud informatsioonikogum programmeerib võrdselt Kivirähki „Rehepapi” ja Eesti maksusüsteemi; niisamuti telesaate „Võta või jäta” ja kinnisvarabuumi.

10 Tore, kuid miks ma peaksin seda kultuuri kaitsma? Milline on eesti kultuuri eetiline sisu? Et põhiseadus mind sel puhul ei aita, siis on tee selle kultuuri prioriteetsete väärtuste tuvastamisel avatud kõikidele võimalustele.

Minu jaoks on iga kultuuri tähtsaimaks tunnuseks seal toimivad inimsuhete reeglid. Nii selles osas, mis puudutab oma kogukonda, kui ka suhtumises võõrastesse. Neil reeglitel on potentsiaalselt tohutu jõud.

15 Eesti riik tuli ju Teisest maailmasõjast välja ainult seetõttu, et pärast relvadega peetud lahingute kaotamist jäi ka nelikümmend aastat hiljem järele kultuur, kuhu oli sisse programmeeritud mäss võõrvõimu vastu, niipea kui võimalus avanes. Nii oleks lihtne praegune jutt lõpetada loosungiga, et meie kultuur on Eesti viimane ja otsustav kaitseliin. Seda tehes me unustaksime aga asjaolu, et ühe iseseisva riigi tekkimiseks on vaja ühelt poolt enesemääramise 20 tahet ja teiselt poolt teiste riikide nõusolekut seda tunnistada. Seda viimast tuleks veel kord korrata – Eesti ja Abhaasia peamine vahe on selles, et meid on riigina tunnustanud tunduvalt rohkem riike kui neid. Üks riik vajab tunnustust.

Küüniline või mitte, aga ka meie liitlastel on alati omad huvid. Kuna Eestis ei ole olulisi maavarasid ja meie geopoliitiline tähtsus ja turg on mikroskoopilised, siis oleme Euroopaga või 25 NATOga eelkõige väärtusliidus. Kui ühine kultuur kaob, siis on läbi ka see liit. Seejuures ma ei usu, et meie sõbrad maailmas on tekinud tänu meie enesekesksle usule palju kannatanud rahva ainupärasusse. Muidugi, enesemääramisõiguse poliitilisest korrektsusest tulenevalt on nad viisakad: „Oh, te kaitsete OMA kultuuri. Tore. Aga mis meil sellest?”

Kultuuri võib vaadelda ka kui kommunikatsiooninähtust, mis loob inimestevahelisi seoseid. 30 Puhtinstrumentaalselt näitab ajalugu, et mõned kultuuridest on olnud ühendavamad kui teised. Peamine vahe seisneb väärtusplatvormide avatuses. Kui võrrelda samadest juurtest lähtuvate judaismi ja kristluse arengut, siis judaism lubas väljavalitust vaid ühele rahvale, samal ajal kui kristlus pakkus lunastust kõigile. Järeldus sellest kõlab küüniliselt ja paradoksaalselt. Mida enam me leiame erandlikke väärtusi oma kultuurile, seda vähem on sõpradel võimalust meiega 35 suhestuda. Jah, loomulikult on nad uudishimulikud ja kiidavad maailma mitmekesisust, aga sõpruse jaoks on vaja ka ühist baasi.

Pöörame selle pildi teistpidi ja esitame uuesti küsimuse: milliseid sõpru me ise soovime? See on sama medali teine külg, mis räägibki eesti kultuuri eetilise sisust. Olgu järgnev kui üks isiklik usutunnistus, sest teised võivad sellega mitte nõustuda.

40 Ma olen eestlane ja ükskõik mida ma ei teeks, jään ma alati eestlaseks. Sellest hoolimata ei otsusta see sünnipäraselt kaasa antud määratlus seda, kes ma inimesena olen. Praeguseks hetkeks olen aru saanud, et mind kui inimest defineerib eelkõige aukartus elu ees või ligimesearmastuse nõue. See on põhimõte, mis potentsiaalselt seob mind kogu inimkonnaga, ning eetilises mõttes on see igal juhul kõrgem kui miski muu, sealhulgas geneetilise eestluse
45 ülimustamine. Kui eestluse püsijäämiseks oleks vaja sooritada massimõrvu või alandada teisi, siis sellega ma ei nõustu. Jääda ellu lurjuse südametunnistusega ei ole valik. Poliitiliselt on selle väärtuse parimaks väljenduseks demokraatia, mis eeldab, et kõik inimesed on sünnilt võrdsed ja peavad oma saatuse kujundamiseks omama võrdseid võimalusi. See põhimõte on meie põhiseaduses ka ilusasti olemas. Kui nüüd keegi arvaks, et see on kui üleskutse
50 allaheitlikkusele, siis nii see ei ole. Võrdselt iga elu austamisega eeldan teistelt ka sama suhtumist minusse. Iga inimene, kes soovib oma elu elada eesti keeles ja oma suguvõsa traditsioonide kohaselt, peaks seda saama.

Loomulikult on siinkohal võimalik astuda vabaduse ja tahte paradokside skolastikasse, sest ühe inimese absoluutne vabadus piirab väga tihti kellegi teise sarnast vabadust. Seetõttu on
55 minu teiseks väärtuseks õigus kahelda kõiges. Ka sellesamas põhimõttes endas.

See on ju vägagi omane eesti kultuurile, kus pimedal ja verejanulisel dogmatismil on harva kohta olnud. Heatahtlik nimetab seda põhimõtet paindlikkuseks ja pahatahtlik selgrootuseks. Kas see kahtluse imperatiiv võib kõrvaldada üldise aukartuse elu ees? Ei, sest ka ühelgi teisel põhimõttel ei ole absoluutset väärtust.

60 Ning kolmanda väärtusena tahan ma kaitsta eestlust, senikaua kuni see ei sattu vastuollu kahe esimese põhimõttega. See on ju loomulik instinkt.

Seega, kui ma eeldaks, et ka konstitutsioonis on asjad kirja pandud tähtsuse järjekorras, siis olen ma põhiseaduslik ketser, sest aukartus elu ees on mulle tähtsam kui eesti keele ja kultuuri kaitsmine. Aga mulle meeldiks mõelda, et eesti kultuuri tegelikuks sisuks ongi sellesama
65 aukartuse ja avatuse kandmine. Siis oleks minu jaoks kõik korras ja mul ei oleks raske leida kogu maailmast inimesi, kes sama moodi mõtleavad.

(772 sõna)

(Teksti on eksami tarbeks kohandatud.)

Hinnatud vastuste näiteid

NB! Lugemisülesandeid hinnatakse hindamisjuhendi põhjal.

Lugemisülesannete võti on hindajale mõeldud abimaterjal, et otsustada vastuse õigsuse üle. Lugemisülesannete vastused ei pea võtmega sõnasõnalt kokku langema.

Alljärgnevides vastustes on õpilaste kirjaviis muutmata.

Esimene ülesanne

A

Akadeemiliselt mõistetakse kultuuri mingi kindla väärtuste koguna, mis määrab meie käitumist. Kultuur on viis, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga (read 4–6).

Autori arvates on iga kultuuri tähtsaimaks tunnuseks seal toimivad inimsuhete reeglid. Nii küsimustes, mis puudutavad kogukonda, kui ka suhtumises võõrastesse. Neil reeglitel on tohtu jõud meie kultuurile (read 12–14).

(vastuse sisu on hinnatud 8 punktiga ja õigekirja 2 punktiga)

B

Akadeemilisest vaatepunktist on defineeritud mõistet „kultuur” kui mingit kindlat väärtuste kogu, mis määrab ära meie käitumise ning viisi, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga. Siinkohal on võrdsustatud Eesti kirjandus maksusüsteem ja massirahvale mõeldud meelelahutussari, mis kõik on ühiselt tituleeritud sõnaga „kultuur”.

Autori vaatepunktist on aga kultuur hoopiski kogukonnas ja sealt välja võõrastega toimivad inimsuhte reeglid. Siin toob autor näiteks Eesti vabanemise Nõukogude Liidust, mis toimis tema sõnul suuresti vaid siinse rahva kultuuri elus hoidmisest ning välisriikide tunnustuse ja toetuse tõttu, sest kõik iseseisvad riigid vajavad tunnustust.

(vastuse sisu on hinnatud 6 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

C

Kultuur – autor selgitab kultuuri igat moodi näiteks: akadeemiline kultuur on mingi kindla väärtuste kogum, mis määrab meie käitumist. Kultuur on viis, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga.

Akadeemiline kultuur sisaldab meie keelt ja rahvapäraseid viise. Kõik mida eesti rahvas teeb on eesti kultuur. Väliseestlased, kes elavad välismaal võib-olla nad kasutavad eesti kultuuri ka natukene aga nad elavad ikka teise riigi kultuuri järgi.

(vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekirja 0 punktiga)

D

Mõiste „kultuur” mõistetakse akadeemiliselt mingi kindla väärtuste koguna, mis määrab meie käitumist. Autori vaatepunktist saab seda mitmel moel võtta, et kas inimese käitumine on omamoodi kultuur, et kas inimene võtab vastu teise isiku kultuuri või tema uskumusi või ei võta. Sõprusel ja ajalool on ka omamoodi kultuur, et sõprus toimiks, siis peab olema ühine baas ehk sõprade vahel peab olema midagi ühist, nagu näiteks mõlemad on suured jalgpalli huvilised. Ajalugu on nagu üks suur sõprus kelle vahel olid ühised huvid, kelle vahel ei olnud.

(vastuse sisu on hinnatud 2 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

E

Akadeemiline kultuur on rahvuse ja riigi eripära. See väljendub kirjas, tantsus kas või ehituses – milline on stiil? need materialistlikud või teisiti nähtavad omadused. Autor peab kultuuriks aga rahvuse moraalsust. Kui kaugele on inimene võimeline vaatama või piirdub tema maailmavaade sellega, mis nina all. Kultuur on isiku väärtused, mida universaalsem ja sõbralikum seda õigem.

(vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekirja 0 punktiga)

Teine ülesanne

A

Autori arvates tuleb kultuuri kaitsta, sest see on Eesti viimane ja otsustav kaitseliin. Tänu kultuurile, kuhu on sisse programmeeritud mäss võõrvõimu vastu, on meil õnnestunud taastada oma iseseisev riik (read 16–18).

Eesti kultuuri säilitamine on oluline, sest see seob meid liitlastega. Eestis ei ole olulisi maavarasid ja meie geopoliitiline tähtsus ja turg on mikroskoopilised, seega oleme liitlastega eelkõige väärtusühenduses (read 22–25).

Kolmandaks tuleks eesti kultuuri kaitsta, sest seda võib vaadelda kui kommunikatsiooni-nähtust, mis loob inimestevahelisi seoseid (rida 29). Erandlike väärtuste kõrval oleks vaja ka teatud ühist baasi, mis ühendaks (read 33–36).

Kõige tähtsamaks pean teist põhjust, sest väiksel riigil läheb iseseisvuse säilitamiseks vaja liitlaste tuge.

(vastuse sisu on hinnatud 13 punktiga ja õigekirja 2 punktiga)

B

Esimene põhjus, miks on autori arvates vaja kaitsta eesti kultuuri, on see, et meie kultuur on meie viimane kaitseliin. Teiseks märgib Raag asjaolu, et meie liitlastelgi on omad huvid ja Eesti on Euroopa ja NATOga eelkõige väärtusliidus. Nimelt oleks ühise kultuuri kadumisel läbi ka see liit. Lisaks arvab tuntud filmikriitik, et kultuuri tuleb kaitsta liitlastega suhestumiseks. Maailma mitmekesisus on küll kiiduväärne, kuid sõprus vajab ühist baasi. See põhjus on minu arvates olulisim, kuna ühine huvi ja tegevused määravad edaspidise suhtlemise ka rahvusvahelisel tasandil.

(vastuse sisu on hinnatud 10 punktiga ja õigekirja 2 punktiga)

C

Eesti on Euroopaga ja NATOga eelkõige väärtusliidus. Kui aga ühine kultuur kaob, siis on läbi ka see liit (read 24–25). Et jääks püsima kultuur on vaja ka ühte iseseisvat riiki. Selle tekkimiseks on aga vaja ühelt poolt enesemääramise tahet ja teiselt poolt teiste riikide nõusolekut seda tunnistada. Mina arvan, et autori arvates ongi vaja kultuuri kaitsmist selleks, et jääks püsima riik. Ka mina olen kõige rohkem nõus selle väitega, et kultuuri tuleb kaitsta riigi püsima jäämiseks ja selleks, et jääda eestlaseks.

(vastuse sisu on hinnatud 7 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

D

Härja Raag näeb vajadust kaitsta eesti kultuuri, sest meil toimivad inimsuhete reeglid, mis lasevad elada võrdvääriselt ka võõrastel. Tähtsad on väärtused, mis teenivad ühise baasina teiste sõbralike kultuuridega. Kultuur vajab kaitsmist, sest et inimesel on vaja kodu kuhu kuuluda. Tähtis on sallivus, inimsuhete reeglid heas ühiskonnas võimaldavad integreeruda kultuuri.

(vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

E

Esimene põhjus, inimsuhete reeglid, et kuidas suhtutakse teistesse inimestesse, nii enda riigi inimestesse ja võõramaalistesse.

Teine põhjus, kuna oleme nelikümmend aastat maha jäänud, siis peame seda rohkem arendama, et teistele riikidele järgi jõuda, et oleksime sama arenenud kultuuriks.

Kolmas põhjus, kuna Eestil puuduvad rikkalikud maavarad, siis me pole suure turuga riik. Kuna me panustame rahalisi ressursse kultuurile ja veel meie uhkele Eesti Kaitsevæele, tänu sellele oleme me liidus Euroopa Liiduga ja NATOga.

Ma pean kõige olulisemaks esimest põhjust, kuna olen isiklikult hästi lugupidav teistesse isikutesse ja tema varasse, siis see mängib minu jaoks suurt rolli.

(vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekirja 0 punktiga)

Kolmas ülesanne

A

Autori arvates defineerib inimest eelkõige aukartus elu ees või ligimesearmastuse nõue. See põhimõte seob indiviidi kogu inimkonnaga (read 42–43). Poliitiliselt on selle väärtuse parimaks väljenduseks demokraatia, mille kohaselt on kõik inimesed sünnipäraselt võrdsed (read 46–48).

Antud põhimõtet peab autor olulisemaks. See on tähtis, sest tagab võrdsed võimalused kõigile.

Teise väärtusena toob autor esile õiguse kahelda kõiges. See põhimõte on omane eesti kultuurile. Heatahtlikult võib seda põhimõtet nimetada paindlikkuseks ja pahatahtlikult selgrootuseks (read 55–57).

Kolmanda väärtusena toob autor esile kahe esimese väärtuse olulisust ja nendest kinnipidamist (read 60–61).

Autor loodab, et eesti kultuuri põhiväärtuseks ongi aukartuse ja avatuse kandmine (read 64–65).

(vastuse sisu on hinnatud 13 punktiga ja õigekirja 2 punktiga)

B

Kultuuri üle arutledes tugineb autor 3 eetilisele põhimõttele. Esimene, mis eeldab, et kõik inimesed on sünnilt võrdsed ja peavad oma saatuse kujundamiseks omama võrdseid võimalusi (read 47–48). Teiseks väärtuseks on aga õigus kahelda kõiges (rida 55), ja seda sellepärast, et ühe inimese absoluutne vabadus piirab väga tihti kellegi teise sarnast vabadust (rida 54). Autor kahtleb ka sellesamas põhimõttes endas (rida 55). Ning kolmanda väärtusena tahab autor kaitsta eestlust, seni kaua kuni see ei satu vastuollu kahe esimese põhimõttega (read 60–61). Autori arvates kõige olulisem on teine väärtus, sest nagu autor ütleb on aukartus elu ees talle tähtsam kui eesti keele ja kultuuri kaitsmine (read 63–61).

(vastuse sisu on hinnatud 10 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

C

Kolm eetilist põhimõtet, mille üle autor arutledes tugineb on Eesti keele ja kultuuri kaitsmine ning aukartus elu ees. Autori arvates on kõige olulisem aukartus elu ees, sest ta peab inimese olulisemaks kui keelt või kultuuri. Ta väidab: „Kui eestluse püsijäämiseks oleks vaja sooritada massimõrvu või alandada teisi siis sellega ma ei nõustu.”

(vastuse sisu on hinnatud 7 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

D

Autor tugineb kultuuri üle arutledes, et eestlane on eestlane, ükskõik, mida ei tehes. Seejuures rõhutab, et geneetilise eestluse ülimustamisest on tähtsamat. Eestluse püsijäämiseks ei tohiks sooritata massimõrva ning alandada teisi. Lurjuse südametunnistusega ellujäämine ei ole vajalik. Selline mõte on ka meie põhiseaduses väljatoodud: kõik on võrdsed ja peavad saatuse kujundamiseks omama võrdseid võimalusi. Ta tugines sellele, et on õigus kahelda kõiges ja kaitsta eestlust, seni kuni see ei satu vastuollu.

(vastuse sisu on hinnatud 4 punktiga ja õigekirja 1 punktiga)

E

Milliseid sõpru me soovime?

Ma olen eestlane ja ükskõik mida ma ei teeks, jään ma alati eestlaseks. Mida enam me leiame erandlikke oma kultuurile, seda vähem on sõpradel võimalust meiega suhelda. Autori jaoks on kõige olulisem „Ma olen eestlane ja ükskõik mida ma ei teeks jään ma alati eestlaseks”. Autor rääkis sellel teemal pikalt ja laialt, tal oleks nagu isiklik kogemus selle koha pealt.

(vastuse sisu on hinnatud 0 punktiga ja õigekirja 0 punktiga)

Lugemisülesannete võti

1. Selgita mõiste „kultuur” tähendust akadeemilisest ning autori vaatepunktist. (10 punkti)

Akadeemiliselt mõistetakse kultuuri mingi kindla väärtuste koguna, mis määrab meie käitumist. Kultuur on viis, kuidas me lahendame oma probleeme ja suhestume maailmaga (read 4–6). Autori tõlgenduses on kultuuri tähtsaimaks tunnuseks seal toimivad inimsuhete reeglid. Nii selles osas, mis puudutab oma kogukonda, kui ka suhtumises võõrastesse (read 12–13). Teiseks võib tema arvates kultuuri vaadelda ka kui kommunikatsiooninähtust, mis loob inimestevahelisi seoseid (rida 29). Kolmandaks on kultuuris olulisel kohal eetiliste valikute küsimus (read 43–44).

2. Nimeta 3 põhjust, miks on autori arvates vaja kaitsta eesti kultuuri. Põhjenda, millist neist pead kõige olulisemaks. (15 punkti)

Eesti kultuuri on vaja kaitsta, sest

- eesti kultuur on eestlaste viimane ja otsustav kaitseliin (rida 18);
- eesti kultuur aitab meil olla Euroopa ja NATOga ühises väärtusliidus (read 23–25);
- kultuur on kommunikatsiooninähtus, s.t igal kultuuril on kommunikatiivne roll, see on inimestevaheliste seoste ja suhete looja (read 29–31; 35–36);
- see peab võimaldama neil, kes seda soovivad, elada oma elu eesti keeles ja oma suguvõsa traditsioonide kohaselt (read 51–52);
- eesti kultuur peab aitama kaitsta eestlust (rida 60).

Põhjendused õpilaselt.

3. Missugusele 3 eetilisele põhimõttele autor kultuuri üle arutledes tugineb? Mis on autori arvates neist olulisim? Miks? (15 punkti)

Autor tugineb järgmistele eetilistele põhimõtetele:

- aukartus elu ees (rida 42);
- ligimesearmastus (read 43; 50–51);
- kõik inimesed on sünnilt võrdsed ja peavad oma saatuse kujundamiseks omama võrdseid võimalusi (read 47–48);
- austus iga elu vastu (rida 50);
- õigus kahelda kõiges (rida 55);
- ühelgi põhimõttel ei ole absoluutset väärtust (read 32–33; 58–59);
- inimlikud väärtused on rahvuslikest kõrgemad; kaitsta eestlust, senikaua kuni see ei satu vastuollu kahe esimese põhimõttega (read 60–61).

Autori arvates on neist kõige olulisem aukartus elu ees või ligimesearmastuse nõue, sest see seob teda kogu inimkonnaga ning eetilises mõttes on see kõrgem kui miski muu (read 41–44).

12. Lisa 2. Kirjutamisülesannete ja kirjandite näiteid

Näited põhinevad 2012. aasta riigieksamitöö ülesannetel ja neid vastuseid on hinnatud 60 punktiga. Vastustes on eksaminandide kirjaviis muutmata. Kirjandid avaldatakse eksaminandide nõusolekul.

1. VARIANT

Tartu Ülikooli doktorant Kaili Palts kirjutab artiklis „Konfliktist ja selle lahendamise viisidest”: „Väga üldiselt võiks konflikti defineerida kui lahkheli või arusaamatust, mille tulemusena tekib pinge, mis ajendab partnereid üksteise vastu tegutsema. Konfliktiks peab olema vähemalt kaks poolt ja valdkonnad, kus nende huvid kokku puutuvad. Mis on arusaamatuste taga? Lühidalt öeldes r e s s u r s i d, millest kõigile ei piisa, ning e r i n e v u s e d vajadustes, väärtustes, hoiakutes, huvides või eesmärkides.” (www.tnk.tartu.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles analüüsid põlvkondadevaheliste konfliktide eeldusi, põhjusi ja tagajärgi. Arutle ka selle üle, miks on põlvkondlikud konfliktid igikestvad. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Põlvkondadevahelised konfliktid Eesti oludes

Kes meist poleks vahel kogenud lahkarvamusi vanavanema, õpetaja või ülemusega? Ükskõik kui väga me ka tahaks kõigiga hästi läbi saada, on see vanusevahe tõttu üpriski raske. Miks erinevad põlvkonnad üksteisest väärtushinnangute, arvamuste ja eelistuste poolest, sõltub paljuski keskkonnast, kus nad elavad. Eesti muutlikes oludes on rahval olnud tegemist paljuga: kuidas üle elada sõda, kohanduda vägivaldse okupatsiooni või liberaalse vabariigiga, samal ajal katsuda luua pere ja ronida karjääriredelil... Kas nii paljude erinevuste kiuste on üldse võimalik generatsioonidevahelisi lõhesid vähendada?

Kuna aeg ei peatu, on maailm pidevas muutumises, sellega koos ka inimkond. Erinevused arengutasemes loovad tõkkeid omavahelises suhtluses, lisaks surub kiirelt edasirühkiv ühiskond igale vanusegrupile peale omad kohustused ja õigused, mis teravdavad veelgi piire laste, noorte, keskealiste ja vanurite vahel. Igaühe ülesanne, hõlbustamiseks suhtlemist ja mõistmist, on lihtne: tuleb heita endalt eelarvamused ja avalikkuse normid ning vaadata elu teistsuguse nurga alt. Miks ei osanud täiskasvanu näha elevandist toitunud boad seal, kus oli kaabu A. de Saint-Exupéry jutustuses „Väike prints”? Samal põhjusel, miks väike laps ei oska näha ärimehet peakatet seal, kus ilutseb just kõhu täis söönud madu. Kui aga kuulata lapse loogikast lähtuvaid vastuseid, võib täiskasvanugi leida vaatenurki, mis tal ennast ja maailma paremini mõista aitavad.

Kuigi igapäevaküsimustele saab lahendusi leida ka teiste põlvkondade abiga, on laiemate teemade puhul konflikt vältimatu. Kuna inimese kujunemine sõltub paljuski kooliea kogemustest, ei saagi vabas Eestis kasvanud täielikult mõista oma vanavanemaid, keda õpetati väikesest saati ülistama Leninit, kommunismi ja Moskva käskude ainuõigust. J. Krossi romaanis „Tahtemaa“ on ilmekalt näha, kui kiiresti elu Eestis 1991. a muutus ja kui raske oli elanikel värskes vabariigis nõukogulikke normatiive ja väljakujunenud käitumismustreid maha heita. Seepärast tasub enne seenioride hukkamõistmist mõelda iseend sotsialistlikku ENSV-sse ning kujutada ette seda tohutut erinevust nende ja tänapäevaste noorusaastate vahel.

Kuna erinevad vanusegrupid üksteist kuigi hästi ei mõista, kanduvad pinged üksikisikute vahelt vältimatult edasi ning raskemal juhul võivad mõjutada ühiskonda lausa riigi tasandil. Poliitikud on enamjaolt parajalt eakad, kuna neil on kogemusi ja rikkalik teadmistepagas, samas aga on neil raske mõista noori, keda iseloomustavad uued soovid ja nõudmised riigile. Kui näiteks Edgar Savisaart nähti 1980. aastate lõpus eesti rahva päästerõngana ja 1990ndate algul mängiski ta suurt rolli omariikluse taastamisel, on Keskerakonna liider tänapäeval kaotanud suure osa oma heast mainest ja toetusest ning püsib poliitmaastikul suures osas tänu pensionäridele. Vahest on ta langenud samasse auku kui Pontius Pilatus, kujutatuna M. Bulgakovi romaanis „Meister ja Margarita“ kui omaenda kogemuste ja karjääri ohver? Teisest küljest võib eakate poliitikute allakäiku pidada paratamatuseks, kuna ühes rahvaga peab uuenema ka võim.

Põlvkondadevaheliste konfliktide negatiivsed mõjud on ilmselged: pinged perekonnas, töö- ja õpikeskkonnas ning halvemal juhul ka riigitasandil. Samas ei ole halba ilma heata. Iga huvide kokkupõrke tulemusena saavad osapooled natuke rikkamaks vastase argumentide ja näidete varal. Isegi kui kompromissi ei leita, paneb erinev maailmavaade kumbagi vaidlejat mõtlema ja leidma uusi nüansse oma veendumustes. Niisiis, kuna igal generatsioonil on teistelt palju õppida, peaksime end vahel unustama, kujutlema teise ajastusse ja huvi tundma erinevate argumentide tagamaade vastu. Sügavamale kaevates on garanteeritud millegi uue teadasaamine, mis rikastab meid endid ja seega ka rahvast tervikuna.

Tundugu me üksteisele kui erinevad tahes, ühendab meid kõiki inimhing ja elujanu. Maailma pidevate muutuste keskel on loomulik, et iga uus põlvkond erineb eelmisest. Sellegipoolest ei ole leida sidet vanema või noorema generatsiooniga sugugi raske, kui suudame unustada päevakajalise ja pinnapealse. Tuleb vaid asetada ennast mõttes teise kingadesse ja kujutada ennast ette tema aja olustikus. Et saaksime õppida, areneda ja hingelt kasvada, pole paremat moodust kui küsida abi igalt ümbritsevalt põlvkonnalt, kelle kogemustepagasi väärtus maailmale on hindamatu.

2. VARIANT

„Rääkides maailmavaatest, kõneleme põhiuskumustest, oletustest ning arusaamisest, mis inimesel on selle maailma kohta. Iga inimene, on ta siis sellest teadlik või mitte, omab sügaval eneses uskumusi, mis mõjutavad tema tegevust ning aitavad seletada ümbritsevat maailma. Maailmavaade aitab inimestel mõista loodust, teisi inimesi ja üleloomulikku.” (www.filosofia.ee)

Friedebert Tuglas on kirjutanud: „Maailmavaated on ju ainult pidukuued külaskäikudeks. Kui aga üksi ollakse ja päike nii heledalt paistab nagu nüüd, siis ei tunta maailmavaate vajadust. Maailmavaated on üldse lambivalgel sündinud.” („Felix Ormusson”, 1915)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, mida tähendab sinu jaoks mõiste „maailmavaade”. Arutle ka selle üle, kuidas maailmavaade kujuneb ja millest see sõltub. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Maailmavaade – vastutus maailma ees

Igaühel on õigus oma maailmavaatele. Samas unustavad paljud, et enda vaatega maailmale kaasneb ka vastutus – vastutus teiste ning kogu ühiskonna ees. Kuidas kujuneb välja enda maailmavaade ja millest see sõltub? Kuidas on eri maailmavaatega inimesed mõjutanud maailma ning millega võib päädida liigradikaalne mõttelaad?

Inimese maailmavaade – nii hea kui halb – kujuneb välja noores eas, mil laps on kõige vastuvõtlikum mõjutustele. Inglise empiristi John Locke'i arvates on laps sündides n-ö puhas leht. Seega on vanemad, sõbrad ja ühiskond vastutavad noore inimese maailmavaate väljakujunemise eest. Seda protsessi on kõige paremini näha koolis, kus laps peegeldab oma vanemate vaateid ning samas saab ka teistelt koolikaaslastelt mõjutusi. Näiteks kui isa on üleoleva ja ülbe suhtumisega oma poja arvates, siis ajendab see ka last niiviisi käituma. Seevastu võib teise äärmusena käsitleda Rootsis asuvat sooneutraalset lasteaeda, mis teoorias pakub lastele piiramatut valikuvabadust. Antud teooria ei saa aga töötada praktikas, kuna geneetiliste erinevuste tõttu jäävad poisid siiski poisteks ning tüdrukud tüdrukuteks. Minevikku vaadates näeme palju erinevaid juhtumeid, mille korral on kellegi äärmuslik maailmavaade päädinud paljude surmaga. Nietzsche üliinimese teooriat valesti tõlgendanud Adolf Hitler oli peamiseks põhjuseks, miks Teise maailmasõja ajal suri ülisuur hulk inimesi. Niigi raske ajaloolise taustaga juudid pidid kannatama aaria rassi ülistavate natside tagakiusamist – Hitleri ideede pooldajad ei suutnud enda tegude eest vastust võtta. Sellist käitumist vähemusgruppide vastu on näha ka Ameerika Ühendriikides, kus mõnedes piirkondades toimub siiani mustanahaliste eristamine muust ühiskonnast. Tavaline on tänavapilt, kus, nähes mustanahalist lähenemas, pöörduakse teisele poole teed, et temast eemale hoiduda – ja kõik see on tingitud ebatolerantsest maailmavaatest eri rasside vastu. Norras pommitamistega maailma vapustanud Anders Behring Breivik on lihtsalt järjekordne näide sellest, kuidas ühe mehe üliiradikaalse maailmavaate tõttu kannatavad paljud.

Inimeste mõttelaadide erinevusi saab täheldada ka suhetes ümbritsevaga. See, kas prügi visatakse maha või korjatakse üles, võib indiviidi kohta väga palju öelda. Inimene kas vastutab oma kohalolu eest siin maailmas ja arvestab teistega või ei võta vastutust oma tegude eest ja elab edasi oma egoistlikus maailmavaates. Sealjuures on need „pärast mind tulgu või veeuputus“ mõttelaadiga inimesed tihti kibestunud ja väiklased, kuna nad ei püüa luua puhtamat ja paremat maailma tulevastele põlvedele, olles piiratud oma kitsarinnalisest ellusuhtumisest. Seepärast on ka igasugustes puhastus- ja koristuskampaaniates osalejate panus meie ühiskonda nii suur – oma altruistliku mõttelaadiga tagavad nad kõigile parema keskkonna.

Vanemate roll inimese maailmavaate väljakujunemisel on markantse tähendusega – nad on ju igas asjas noorele maailmahuvilisele eeskujuks. Kurjad inimesed sünnitavad kurjust ning eriliselt äärmusliku mõtlemisega inimesed võivad palju hävingut tekitada. See kõik oleks aga välditav, kui maailmas leiduks rohkem isetuid ning vastutustundlikke inimesi.

3. VARIANT

Mark Soosaar kirjutab artiklis „Eesti keel ja kultuur vajavad paremat kaitset“: „Prantsusmaal põlenud autod hoiatavad, et kultuuri(de)st ei tohi kergekäeliselt mööda vaadata. Üha rohkem rahvast liigub riigist riiki. Tööjõu ränne pole mitte robotite, vaid kindlate kultuuritaustade, ajalooliste keelte ja uskumuste liikumine. Kuidas tagada üheaegselt nii põlis- kui ka külaliskultuuride endaksjäämine ja sõbralik lõimumine? On see ülepea võimalik? Mure, kuidas mitte tasalülitada üleilmastumise voolus, valdab nii indiviide kui ka rahvaid. Mõistagi on selleks vaja efektiivselt kaitsta iga keele ja kultuuri õigust oma kohale päikese all.“ (Sirp, 23.02.2007)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand sellest, milles näed eesti kultuuri varitsevaid ohtusid ning milline on eesti kultuuri tulevikuväljavaade. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Erinevad kultuurid teevadki maalima just selliseks nagu see praegu on – kirevaks. Kuid pidev globaliseerumine ning rahvaste assimileerumine ainult vähendab neid erinevusi ning viib paratamatult järjest üheülbalisema maailma poole. Missugused võimalused on sellises olukorras rahvaste ja kultuuride, eriti veel väikerahvaste nagu eestlaste ja nende kultuuride, püsimiseks?

Suurim oht eesti kultuurile on igal juhul väljaränne. Inimesed lahkusid siit paremat elu otsima juba üle 100 aasta tagasi, kuid tollal oli neid kaduvväike hulk. Praegusel hetkel ei tea keegi, kui palju eestlasi on tegelikult Soomes ehitamas või Iirimaa kanu kitkumas. Lahkujad ütlevad, et kõik on ajutine, kuid hea elujärje peale saades on see „ajutine“ just kõige püsivam. Toomas Hendrik Ilves teeb tänuväärset tööd kampaania „Talendid koju!“ raames, sest peab mõistma, et iga välismaal töötav spetsialist oleks kodus terve Eesti tulevikule kasulik. Isegi kui mõelda reaalselt ning enesele teadvustada, et enamik neist Eestisse tagasi tööle ei tule, siis need vähesed, kes tulevad, loevad tegelikult väga palju. On inimesi, kes väidavad, et Eestist emigreerudes võtavad nad oma kultuuri kaasa, kuid vastuvaidlematu ning paratamatu on fakt, et nende järeltulevad põlvned oma uuel kodumaal on pigem sealsesse kultuuri sulandunud.

Teised riigid on hädas hoopis sisse- ja väljarändajatega. 20. sajandi algul võttis USA immigrandid avasüli vastu. Tol ajal oli terve riik üks suur erinevate rahvaste ja kultuuride pada ning tegelikkuses tekitas see palju probleeme. Nüüd, 100 aastat hiljem, on suurem osa sisse- ja väljarändajatest täielikult kokku sulandunud: enam pole iirlasi, sakslasi, venelasi ja rootslasi, vaid kõik on ameeriklased, kes küll vahepeal oma perekonnanime teadvustades esivanematest pajatavad. Praegusel ajal eristatakse seal üldjuhul valgeid, mustanahalisi ja viimasel ajal linnapildis rohkem näha olevaid latinosid. See kõik tähendab seda, et USA'l ja ameeriklastel omaenda kultuuri tegelikult pole, välismaalastele pähe tulevad märksõnad on hoopis „Hollywood“, „hamburger“ ja „muskela autod“. Lausa naljakas on kõrvutada seda nimekirja Eestile omastega, nagu „laulupidu“, „rukkileib“ ja „suutsusaun“, mis on kultuuri mõttes palju sügavamad. Globaliseeruv maailmas tekitab sisse- ja väljaränne suuremaid probleeme just eduka majanduse ja pika ajalooga rahvastele, nagu inglased, sakslased ja rootslased. Ka need riigid lausa soovisid, et neile tuleks elama inimesed vaesetest riikidest, et keegi teeks ka nii-öelda lihtsa inimese tööd ja vähema raha eest kui kohalikud. 1970. ja 1980. aastatel tunduski see plaan ideaalne, kuid praegu tekitavad sisse- ja väljarännud pigem probleeme – kasvanud on kuritegevus ja väga paljud immigrandid on töötud, keda riik üleval peab pidama. Ja oht kultuurile? Kui miljonid rändavad sisse ja ei lõimu, vaid käituvad samamoodi nagu kodumaal, siis on ju probleem ilmne.

Sisse- ja väljaränne pole ainsad ohud rahva identiteedi ja kultuuri püsimisele. Tänapäeva üleilmastuv maailm on juba praeguseks omavahel niivõrd seotud, et kõik tundub ühendatuna. Üle maailma kasutavad inimesed interneti ja populaarsed leheküljed on sama tuntud nii Eestis kui Austraalias. Me kuuleme välismaailma uudiseid pea koheselt ning ei jää millestki uuest ilma. See tundub lausa suurepärane, kuid ka siin on probleem, just eri kultuuridele: inimesed üle kogu maakera muutuvad omavahel üha sarnasemaks. Ja kui inimesed, nende mõtlemine on sarnane, siis muutuvad ka kultuurid sarnaseks. Läbi interneti ja televisiooni tutvutakse teiste kultuuridega ning võetakse palju üle, selle heaks näiteks on toidud. On täiesti tavaline, et eestlase hommik algab küll klassikalise kaerahelbepudrugaga, kuid lõunaks on päris välismaine Caesar salad ja õhtusöögiks restoranis Hiina toit. Sellisel menüül pole iseenesest küll midagi viga, kuid kui järele mõelda, siis kulaks mõnikord ära küll üks tassitäis kama või taldrikutäis Mulgi putru – see on ju meie toidukultuur, mida peaks pidama sama tähtsaks kui laulupidudel käimist.

Meid, eestlasi, pole küll palju, kuid meie kultuur püsib kahtlemata tugev seni, kuni iga eestlase meelel ja keelel on jaanitule tegemine, vastlaliug, must leib ning külakiik. Välised mõjud kultuurile pole halvad, kuid võitu need saada ei tohi.

4. VARIANT

Keeleteadlane Reet Kasik kirjutab: „Emakeelt ja selle olulisust ühiskonnale võib hinnata kahest vaatepunktist. Ühelt poolt vaadatakse keelt identiteedi, eriti rahvusliku identiteedi aspektist. Avalikkuses ja poliitikas on praegu suuresti valitsev just see vaatepunkt. Ohtu keele omapärale nähakse eeskätt kontrollimatus võõrkeelte mõjus. /---/ Teiselt poolt võib ja tuleb keelt aga vaadata ka funktsionaalselt, sujuva suhtlemise aspektist. Keel on mõtete edasiandmise vahend ja sellisena inimtegevuse toode. Nagu teisi vahendeid, võib seda hinnata sellest vaatepunktist, kui otstarbekas, tõhus ja kasulik ta on.” („Eesti kirjakeele kasutusala ja nende seisund”, www.hm.ee)

Kirjuta vähemalt 400-sõnaline arutlev kirjand, milles käsitled tänapäeva eesti keelega seotud probleeme ja suundumusi. Arutle ka selle üle, kui rangelt peaks järgima korrektset keelekasutust. Pealkirjasta kirjand. (60 punkti)

Aeg ja inimene muudavad keelt

Meie aja inimesel on kiire. Kiirustav inimene klõpsab arvuti lahti, libistab päevauudistest silmadega üle ning kui mõni teema teda kõnetab või eriliselt erutab, kirjutab ta sinna alla kommentaari. Sageli suurte algustähtedeta, ühes jorus ning kirjavahemärkideta. Kahjuks hakkab selline käitumine normiks saama. Inimese mälu kinnistub kõik, mida ta näeb ja kuuleb, seega sünnitab iga vigaselt kirjutatud tekst selle lugeja näol juurde võimaliku uue valestikirjutaja. Kas grammatiliselt korrektne eneseväljendusoskus on tänases maailmas, kus hiireklikiga on võimalik oma arvutisse laadida uusim keelt korrigeeriv programm, üldse vajalik?

Kõige vabamad, õigekeelsusest kaugemal asuvad keskkonnad on kindlasti erinevad suhtlusvõrgustikud ja jututoad. Sageli eiratakse seal elementaarsemaidki õigekirjareegleid, kasutatakse slängi ning pikitakse emakeelsete sõnade vahele võõrkeelseid. Kas see on loomulik areng ja pigem rikastab keelt? Olen poolt, et teatud olukorrad lubavad vabamat keelekasutust ning sõbrannale oma puhkusereisist kirjutades ei pea kasutama ametlikku kirjakeelt, aga lugupidamisest kirja saaja ja oma emakeele vastu olgu punktid, komad ja suurtähed õiges kohas. Kindlasti on aastate pärast lubatud kasutada ka väljendeid, mille õigekeelsussõnaraamat täna valeks tembeldaks ja suure tõenäosusega tuleb meile järjest juurde ka laensõnu võõrkeeltest.

On palju inimesi, kes oma igapäevases töös kirjalikeelt praktiliselt ei vaja. Kogu suhtlus toimub kõnekeeles, mis kindlasti ei arenda oskust oma mõtteid paberile panna. Kõnekeelt mõjutab jällegi palju see, mida me loeme, aga lugemisvara koosneb suurel hulgal inimestest erineva kvaliteediga päevalehtedest ning nädalakirjadest, kus artikli kirjutamise stiili varjutab täielikult selles edasi antav emotsionaalne sõnum. Igasugune kerge meelelahutus, mida meedia päevatööst väsinud inimesele pakub, on nii lihtne tarbida, et tõsiste, keeleoskust arendavate kirjandusteoste lugemine muutub järjest raskemaks. Kuidas siis tekitada huvi keele vastu inimeses, kelle palganumber ei muutu sellest kas ta tunneb emakeele grammatikat või mitte?

Kõik saab ikkagi alguse ühiskonna suhtumisest probleemi. Võib-olla siin ei olegi probleemi. Oleme ise oma keelekasutuse vabaks lasknud, suhtleme üle interneti kaugel elavate kaasmaalaste ning võõraid keeli rääkivate sõpradega. Vanema koolkonna inimestel on sedalaadi vabadust raske mõista, kuna nemad kasvasid üles piitsa ja präänikuga, ajal, kus kõik

pidid plaani järgi ühesugused olema ning soovi eristuda püüti juba eos maha suruda. Eesti keel säilis, aga selle kõrval oli väga tugevalt vene keel. Kas sel ajal muretseti meie emakeele säilimise pärast ning juureldi selle üle, kuhu ta jõuab? Õigekeelele pandi koolis kindlasti rohkem rõhku ning vigade suhtes oldi rangemad.

Kuidas tänapäeva kool õpilaste keeleuuendustesse suhtuma peaks? Kindlasti ei saa grammatiliselt õiget kirjastiili teisejärguliseks pidada. Kool on asutus, mis annab noorele inimesele eluteele kaasa teadmistepagasi, millega too ise hakkama peab saama. Kui õpetajad järjekindlalt (veel) mitte heaks kiidetud uudissõnu ei tolereeri, hakkab see kindlasti ka õpilasele külge. Mina pooldan tugevat grammatilist baasi ning rohkelt kohustuslikku kirjandust. See on üks viis, kuidas tekitada õpilastes teadmine, et eesti keel on midagi, mis on päriselt meie – eestlaste oma.

Me loome oma keele ise. Kui teeme seda kiirustades ja hooletult, on keel samasugune. Kui võtame aega ja süveneme, on ka seda näha. Rohkem kvaliteetkirjandust ning kriitilist meelt oma keelekasutuse suhtes; rohkem julgust kahelda ning kahtluste korral abivahendeid kasutada ja rohkem avatud meelt võtta vastu meie keelt rikastavaid uuendusi tagab ilusa ja kauni eesti keele püsimise. Täna lapsed – slängi ja lühendeid kasutada armastavad inimesed on homsed täiskasvanud – õpetajad. Õpetame neid täna nii, et saaksime oma lapselapsed rahuliku südamega kooli saata, muretsemata neile edasi antava emakeele kvaliteedi pärast.

13. Lisa 3. Soovitusi eksaminandile lugemis- ja kirjutamisülesannete lahendamisel

Soovitusi lugemisülesande lahendamisel

- Ülesannet tuleb lugeda väga tähelepanelikult: mitmest osast koosneb, millele vastust nõutakse?
- Vastus peab põhinema alustekstil. Tuleb vältida teksti meelevaldset tõlgendamist ja edasiarendamist. Oma seisukoht/hinnang on tarvis lisada siis, kui seda on ülesandes küsitud.
- Vastus peab olema terviklik: laused ja lõigud tuleb loogiliselt siduda.
- Vastus oleks tarvis liigendada. Ülesande ülesehitus annab võtme vastuse liigendamiseks, kuid see ei tähenda, et vastuses peab olema tingimata sama arv lõike kui ülesandes osi/küsimusi. Lõigud tuleb alustada taandega või eristada need üksteisest muul arusaadaval moel, nt alustades uut mõtet uuel realt või sõnadega *esiteks*, *teiseks* vms.
- Vastus peab olema analüüsiv-arutlev: tekstis esitatud probleemide käsitlemine, autori seisukohtade analüüsimine jmt. Analüüs ei tähenda kirjeldust-ümberjutustust, vaid peab sisaldama väiteid, põhjendusi ja üldistusi.
- Ei ole vaja esitada rohkem väiteid, näiteid vmt, kui ülesandes nõutud – tuleb esitada üksnes need või alustada neist, mille õigsuses ollakse veendunud.
- Vastust ei või venitada: vastates tuleb keskenduda sisule, mitte nõutavale sõnade arvule.
- Vastuses tuleb vältida argikeelt, nn hakitud stiili, konspektiivsust, üld- ja paljusõnalisust.
- Soovitav on kontrollida ÕSist sõnade kasutussoovitusi/tähendusi, vorme, rektsooni ja õigekirja, näiteks kokku- ja lahkukirjutamist, interpunktsiooni, kohanimedid, lühendeid.

Viitamine

- Reaviide ei asenda vastust, sh tekstinäiteid, vaid täiendab neid. Tekstinäited esitatakse refereeringu või tsitaadina.
- Reaviideid ei pea tingimata olema, kuid kui viidatakse, tuleb olla täpne.
- Vastuse sisu on tähtsam kui viide, aga juhul kui sisu on õige ja viide vale, võib see tulemust langetada.
- Viidete vormistamise tava valik on vaba, kuid vormistus peaks olema kogu vastuses läbivalt ühtlane.

Tsiteerimine

- Tsiteerida tuleb, kui on nõutud tsitaadi esitamist, ja võib, kui on nõutud tekstinäite toomist.
- Kui vastatakse tsitaatidega, tuleb need oma sõnadega tervikuks siduda.
- Vältima peab tsitaadi esitamist ilma jutumärkideta.

- Tsiteerimine on alusteksti sõnasõnaline esitamine.

Kalevi Kull on sedastanud: „Näeme seda [mitmekesisuse suurenemist] nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suksessioonis koosluste liigilise rikastumisena.“

Kalevi Kull on mitmekesisuse suurenemist sedastanud tsitaadis „Näeme seda nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suksessioonis koosluste liigilise rikastumisena“.

Refereerimine

- Refereering tähendab alusteksti mõtte adekvaatset oma sõnadega edasiandmist. Refereerimise puhul peab jälgima, et oma väited ja allika väited on selgelt eristatavad.
- Refereerimise tunnuseid on kaudsus. Refereerimisel tuleks lisada saateväljend ja *mina-*, *sina-* või *meie-*, *teie-*vorm asendada *tema-/nende-*vormiga või umbisikulise tegumoega ning seejärel püüda allika mõte oma sõnadega ümber sõnastada.

Nt: [Kalevi Kull] *Näeme seda [mitmekesisuse suurenemist] nii evolutsioonis järjest uute liikide tekkimisena kui ka mingi paiga ökosüsteemi suksessioonis koosluste liigilise rikastumisena* → *Kalevi Kull / ta leiab, et seda nähakse kui uute liikide tekkimist ja ökosüsteemi liigilist rikastumist / Tema seisukoha järgi nähakse seda...*

- Korrektne ei ole refereering, milles enamiku lausest moodustab sõna-sõnalt (või üksikut väheolulist sõna, nt rõhumäärsõna, väljajätvalt) ümber kirjutatud alustekst.
- Tsiteerimise ja refereerimise harjutamisel sobib kasutada nt: R. Kasik, M. Erelt ja T. Erelt „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele“ (ptk „Kirjanduse kasutamine”); E. Uuspõld „Üliõpilastööde vormistamise juhend“ (ptk „Refereerimine ja tsiteerimine”); M. Erelt, T. Erelt, K. Ross „Eesti keele käsiraamat“ (ptk „Kõrvallause referaadina”).

NB! Innove kodulehel avaldatud lugemisosa võtmed on abimaterjal hindajale ja õpetajale, mitte näidisvastus.

Soovitusi kirjutamisülesande lahendamisel

- Ülesannet tuleb lugeda väga tähelepanelikult, et esitatud probleemi ammendavalt ja õigesti mõista. Juhul kui probleem koosneb kahest või enamast osast, siis esimene on üldine, järgmine/järgmised täpsustav(ad) (käsitleda tuleb kõiki).
- Kirjand peab lähtuma etteantud probleemist, mitte alusteksti(de)st. Alustekste võib kasutada käsitluse toena.
- Oluline on arvestada üldistusastmega, mida eeldab u 400-sõnaline kirjand. Tuleb püüda keskenduda etteantud probleemi(de)le ja tihendatult kirja panna kõik, mis on probleemi seisukohalt tähtis.
- Kirjand tuleb pealkirjastada. Pealkiri on tarvis sõnastada täpselt ja konkreetselt, vastavuses sisu ja peamõttega.
- Soovitav on hoiduda väga üldisest, ühesõnalisest pealkirjast.

14. Lisa 4. Stiilivead

Sõnavalikuvead

1. Argikeelsus – sõnades, fraasides, vormides. Näiteks:

- Inimestele lähevad peale katastroofid, õnnetused, vargused ja petmised.
- Tegelt teisi maha tehes upitatakse ju iseennast.
- Ta oli järjekordselt miski jamaga hakkama saanud.
- Tavaliselt ei julenud ta seda kellelegile rääkida.

2. Paronüümiast johtuvad sõnavalikuvead: *järele – järgi, õieti – õigesti, enne – ennem, vahel*

- *vahest* jms äravahetamine. Näiteks:
- Seega tuleb ennem ikka hästi läbi mõelda, mida sa tahad teha või kelleks saada.
- Arusaamatus vanematega tuli sellest, et ma ei olnud oma otsuse üle põhjalikult järgi mõelnud.

3. Liiasus, ebaõnnestunud sõnavalik või vales tähenduses kasutatud sõna. Näiteks:

- Vähem olulisem ei olnud ka see ...
- Majanduse kasvu oli tollal võimatu ette prognoosida.
- Neis riikides on hästistasustatud palgad.

4. Sõnakordused. Näiteks:

- Rahvas teostab oma võimu rahva poolt valitud esindajate kaudu. Rahval on sõna- ja mõttevabadus.
- Eriti raskeks teebki iseenda ja oma osa leidmine sellest tervikust see, et meid ümbritseb palju halba. Kuigi see on vähem tähtis, kui kõik muu, ei saa seda vältida.

5. Kantseliidi, aga ka moesõnade ja -väljenditega liialdamine (nt *mitmed, antud, tänasel päeval, osapool, omama, paika panema, üldjuhul, praktiliselt* jt). Näiteks:

- Hetkel on seda märgata teatud isiku populismiga.

6. Modaalsõnadega liialdamine: *just, justkui, suhteliselt, oluliselt, tegelikult, praktiliselt, üpriski, üsnagi* jt. Näiteks:

- Demokraatlik valitsemisviis on kehtinud oluliselt kauem ja on end üpriski hästi õigustanud.
- „Kollaste” ajalehtede toimetajatel on justkui tavaks, tungida inimeste eraellu ning lahata seda privaatsel tasandil.

Vormivalikuvead ja morfosüntaktilised eksimused

1. Otstarbe või vahendi tähenduses kasutatud kaassõna läbi. Näiteks:

- Läbi kunsti tunnetasid inimesed jumala hiilgust juba antiikajal.
- Maailm avardeb inimesteni läbi kirjanduse.

2. Loogilise mitmuse kasutamine ainsuse asemel. Näiteks:

- Sellise elukutse valinud inimene peab arvestama, et vääritikäitumisi rahvas andeks ei anna.

3. Liialdamine poolt-tarindiga. Näiteks:

- Kõik need vead on kahjuks tehtud minu enda poolt.
- Meenuvad vanaisa poolt kaasa antud õpetussõnad ...

4. Eksimused morfoloogiliste vormide kasutuses, nt ajavormide ühtsuse rikkumine või ainsuse ja mitmuse läbisegi kasutamine ühe lause või lõigu piires. Näiteks:

- Selles tuntud teoses ei sallinud kõster õpilasi. Ometi peab ta nad välja kannatama.
- Kõikide inimeste saatused on erinevad ning igaüks saab seda ka ise kujundada.

– Igale inimesele on antud elada meie maailmas võrdsetena koos teistega.

5. saama-tulevik (aktiivse tegevuse puhul). Näiteks:

- Ta saab hästi hoolitsema oma pere eest.
- Pärast seda saavad olukorrad arenema suurriikidele meelepärases suunas.

Lausestusvead

1. Seoseta laused või nõrk seos lausete vahel. Näiteks:

- Kunst kingib meile õnne, elutarkust ning armastust millegi vastu ja see miski täiendab meie elu niivõrd, et me suudame elus edasi minna. „Kõige aeglasem inimene, kes ei kaota eesmärki silmist, liigub kiiremini kui see, kes hulgub sihita ringi.” (G. E. Lessing) Meil kõigil peab olema eesmärk, et kuhugi püüelda ja jõuda.

2. Loogikavead lausestuses. Näiteks:

- Käest-kätte levivad edasi ka muud mõtted.
- Kirjameeste kirjutistest sünnivad väga head teosed, mis määravad ka paljude kirjanike saatuse.
- Mina arvan, et hirmud on väga elutruud ja isegi vajalikud asjad.

3. Sõnajärjeeksimused – neutraalses väitluses öeldis lause lõpus vms. Näiteks:

- Tihti oma tahtmise saavutamiseks aetakse kindlat jonni ning tulemused ei pruugi olla sellised nagu me sooviksime.
- Seeläbi vanamees ilmselt teistele rõõmu teha lootis.
- Tuleb hakata oma hirmudele vastu, nendest üritada võitu saada.

4. Nn hakitud stiil. Näiteks:

- Eesti keel ja kultuur on üpriski noored. Sellest hoolimata väga tõsiselt arvestatavad.
- Praegu võib käsi määrimata, ühe ainsa nupule vajutamisega maapealt pühkida linnu, isegi terveid riike. Mis hävitab paljude elutöö.
- Kui laps võib teisele lapsele öelda, mida ta temast arvab ja mis talle ei meeldi. Täiskasvanu eas ei ole kombeks, sest pole viisakas. Isegi kui tegelikult mõtleb inimesest vaid halba.

5. Nn *sina*-stiil, mis on omane jutustavale tekstile ega sobi sellisena arutlevasse kirjandisse.

Näiteks:

- Seitse aastat tagasi oli kõva sõna kui sa suhtlesid jututubade kaudu.

6. Kujunditega liialdamine, sobimatute kujundite kasutamine, ilukõnelisus, mis varjab mõtte.

Näiteks:

- Nii, nagu viis sinine vesi meilt sõjaaastail kirjanikke naaberaladele, toob ta praegu asemele rikkaid turiste, kelle südamed on eestlaste elu ja kultuuri tutvustajad mujal maailmas.
- Kord elu jooksul võib see maagiline tunne meid jalult niita.

7. Nominaalstiiliga liialdamine. Näiteks:

- Enesekindlus on abistav tegur eesmärkide saavutamisel tekkivate probleemide lahendamiseks.

8. Kokkukuuluvate fraaside eraldamine kõrvallausega. Näiteks:

- Seoses uute meetodite, mis olid efektiivsemad, kasutuselevõttuga suurenes töö tootlikkus.
- Miks peab naerma inimesele kõige kaunimate tunnete ja mõtete, mis on teada vaid asjaosalistele, üle?

9. Asesõnaga väljendatud viitesuhe, mis jääb ebamääraseks või tekitab väärseose.

Näiteks:

- Siiski on igal hirmul alge. See võib saada alguse väga varakult.

- Suurem osa tähelepanust on pööratud sellele, mida võib silmaga näha, kuid kui mõtlema hakata, ei olegi need sugugi tähtsad.
- Eneseteostus ja selle hind – kõik neid mõjutavad tegurid. See võib-olla, kas naise ilu probleemid ja sellega kaasnevad väärted, või üldsegi nendega seonduvad kõik võimalikud probleemid.

10. Sõltumus- e rektsioonivead

- Kõik peavad tähtsaks oma maailmavaateid ning teevad otsuseid elus toetudes nendest.
- Olukord sarnanes väga sõjaeelsele ajale.
- Maailmavaated mõjutavad meie käitumist teistesse inimestesse ja meie igapäevaseid tegemisi.

11. Väljajätud. Näiteks:

- Seal ei pea, ega tohi meeste arvates naised tööd teha.
- Kas ainuüksi ühest mehest piisab ja sõltub Eesti püsimine?
- Tema silmaring on avar ja teab, mis maailmas aset leiab.

12. Arutlusse sobimatu emotsionaalsus, hinnangulisus ja üleskutsete esitamine. Näiteks:

- Miks raisata oma aega tühja-tähja peale? Paremini leia endale oma huvid ja oma tee, kuidas elada!
- Mõelda vaid, kui poleks hirve, kui ei peaks mitte millegi pärast kartma.

13. Liigsõnalisus. Näiteks:

- Alati on ka kindlasti neid, kes arvavad üldse midagi kolmandat või jäävad neutraalseks. Eks see ole iga inimese oma arvamus, aga iga laps peaks oskama enda eest välja astuda, kes siis vähemal määral ja kes suuremal määral.
- Kui seda teemat hakata käsitlema, tuleb kahjuks päevavalgele rohkem ainult sallimatus. Tuleb aga ka rõhuda sellele, et ühiskonnas leidub ka väga palju sallivaid ja häid inimesi.

Stiilivigade rühmade vahel on kokkupuutepunkte. Ühes lauses võib koos esineda ka eri tüüpi stiilivigu, mida käsitatakse ühe veana. Näiteks:

- Inimeste maailmavaated võivad sarnaneda, kuid see hõlmab liiga palju erinevaid asju ja on mõjutatud nii paljude teistsuguste kõrvaliste faktorite poolt, et lõpuni samasugune ei ole see kellelgi.
- Alati meie ees on takistusi [sõnajärg], millest tuleb ületada.